

Міжнародне право

УДК 342.7(477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20653195>

Міжнародні системи захисту прав людини: універсальні та європейські механізми і їх імплементація в правопорядок України

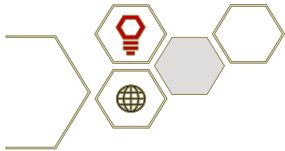
Ткаченко Віта Віталіївна,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного та
інформаційного права

Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна,
<https://orcid.org/0000-0001-5432-4981>

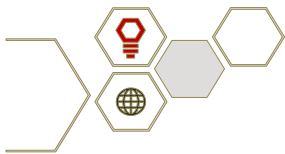
Прийнято: 17.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

Анотація: У статті досліджуються універсальні та європейські системи захисту прав людини й особливості їх імплементації в правопорядок України в умовах посилення ролі міжнародних стандартів та інституційних механізмів у цій сфері. Мета дослідження полягає в теоретико-правовому обґрунтуванні змісту й структури універсальних та європейських механізмів захисту прав людини, а також у з'ясуванні напрямів удосконалення їх практичної реалізації в національній правовій системі України. Методи дослідження включають формально-юридичний, порівняльно-правовий, системний та структурно-функціональний аналіз, що дозволяє поєднати вивчення міжнародно-правових актів, практики міжнародних органів і норм національного законодавства. На основі аналізу Статуту ООН, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини встановлено, що міжнародна система захисту прав людини має багаторівневу структуру, в якій універсальні й регіональні механізми взаємодіють і



доповнюють один одного. Показано, що договірні органи ООН, спеціальні процедури Ради ООН з прав людини та механізм Універсального періодичного огляду формують комплексний інструментарій нагляду й «м'якого права», який підсилює обов'язкові рішення Європейського суду з прав людини та національні засоби правового захисту. Результати дослідження свідчать, що правопорядок України характеризується високим рівнем формально-правового сприйняття міжнародних стандартів, однак практична імплементація універсальних та європейських механізмів залишається фрагментарною й нерівномірною. Виявлено проблеми непослідовного врахування практики міжнародних органів у судовій діяльності, недоліки виконання рішень Європейського суду з прав людини та рекомендацій договірних органів ООН, а також недостатню узгодженість національних інституційних механізмів із міжнародними зобов'язаннями України. Обґрунтовано необхідність посилення ролі конституційних механізмів захисту прав людини, удосконалення законодавчого регулювання статусу рішень міжнародних органів та формування внутрішньодержавної практики їх системного застосування. У висновках підкреслюється, що подальший розвиток українського правопорядку в руслі європейської інтеграції потребує комплексної інтеграції універсальних та європейських механізмів захисту прав людини в національну систему гарантій прав і свобод як ключової передумови зміцнення верховенства права й ефективної реалізації прав людини в Україні.

Ключові слова: міжнародна система захисту прав людини, універсальні механізми, європейські механізми, права людини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.



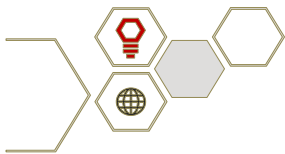
International human rights protection systems: universal and European mechanisms and their implementation in the Ukrainian legal system

Vita Tkachenko,

Candidate of Law, Associate Professor
of the Department of Administrative and Information Law
Sumy National Agrarian University, Sumy, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0001-5432-4981>

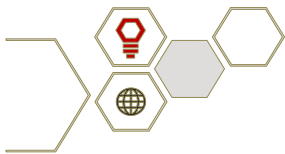
Abstract: The article examines the universal and European systems for the protection of human rights and the specific features of their implementation in the legal order of Ukraine in the context of the growing role of international standards and institutional mechanisms in this field. The purpose of the study is to provide a theoretical and legal substantiation of the content and structure of universal and European mechanisms for the protection of human rights, as well as to identify ways to improve their practical implementation in the national legal system of Ukraine. The research methods include formal-legal, comparative-legal, systemic and structural-functional analysis, which makes it possible to combine the study of international legal instruments, the practice of international bodies and the norms of national legislation. Based on the analysis of the Charter of the United Nations, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the case law of the European Court of Human Rights, it is established that the international system for the protection of human rights has a multi-level structure in which universal and regional mechanisms interact and complement each other. It is shown that the treaty bodies of the United Nations, the special procedures of the UN Human Rights Council and the Universal Periodic Review mechanism form a comprehensive toolkit of supervision and “soft law” which reinforces the binding judgments of the European Court of Human Rights and national remedies. The findings demonstrate that the legal order of Ukraine is characterised by a high level



of formal legal acceptance of international standards, while the practical implementation of universal and European mechanisms remains fragmented and uneven. The study identifies problems of inconsistent consideration of the practice of international bodies in judicial activities, shortcomings in the execution of the judgments of the European Court of Human Rights and the recommendations of UN treaty bodies, as well as insufficient coherence between national institutional mechanisms and Ukraine's international obligations. The article substantiates the need to strengthen constitutional mechanisms for the protection of human rights, to improve legislative regulation of the status of decisions of international bodies and to develop domestic practice of their systemic application. It is concluded that the further development of Ukraine's legal order in the context of European integration requires the comprehensive integration of universal and European mechanisms for the protection of human rights into the national system of guarantees of rights and freedoms as a key precondition for strengthening the rule of law and ensuring the effective realisation of human rights in Ukraine.

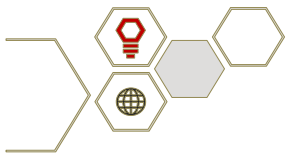
Keywords: the international human rights protection system, universal mechanisms, European mechanisms, human rights, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

Постановка проблеми Попри високий рівень інституційного розвитку універсальних і європейських механізмів захисту прав людини та формальне приєднання України до основних міжнародних договорів у цій сфері, залишається невирішеною проблема їх повноцінної, послідовної й системної імплементації в національний правопорядок. Зберігається відчутний розрив між конституційним і законодавчим визнанням пріоритету міжнародних стандартів та реальними механізмами їх застосування судами, органами публічної влади й національними правозахисними інституціями, що проявляється у фрагментарному врахуванні практики міжнародних органів, непослідовному виконанні рішень та рекомендацій і повільній адаптації



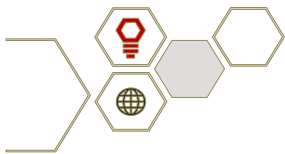
законодавства до еволюції міжнародних підходів у сфері прав людини. З огляду на це постає потреба не лише у фіксації формального статусу універсальних та європейських механізмів у системі джерел права України, а й у теоретичному осмисленні їх реальної ролі в національному механізмі гарантування прав і свобод. Наукове значення проблеми полягає в необхідності уточнити місце та взаємодію універсальних і європейських систем захисту прав людини з конституційним ладом України, розробити доктринальні підходи до застосування рішень і практики міжнародних органів у національному судочинстві та сформулювати цілісну концепцію імплементації міжнародних стандартів у внутрішній правопорядок. Практична важливість дослідження зумовлена потребою підвищення ефективності реальних гарантій прав і свобод людини, зміцнення верховенства права, забезпечення належного виконання міжнародних зобов'язань України та підтримки її євроінтеграційного курсу шляхом удосконалення інституційних і процедурних механізмів імплементації універсальних та європейських стандартів прав людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжнародна система захисту прав людини як багаторівнева структура універсальних, регіональних і національних механізмів висвітлена у працях В. Денисова та В. Євінтова [2], які розглядають її як комплекс норм-принципів, матеріальних і процесуальних норм та створених на їх основі інституцій. М. Антонович [1] аналізує цю систему «крізь призму України», акцентуючи на місці держави в універсальній та європейській підсистемах і еволюції підходів до прав людини в міжнародних відносинах. Статут ООН, Загальна декларація прав людини, Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Женевські конвенції 1949 року та Віденська декларація і Програма дій формують базові принципи, каталог прав людини та загальні орієнтири розвитку механізмів їх захисту [3; 5; 8; 13; 14]/ Європейський вимір міжнародної системи захисту прав людини ґрунтується насамперед на



Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практиці Європейського суду з прав людини, які закріплюють регіональні стандарти й судовий механізм індивідуального захисту. У навчальному посібнику І. Шуміла [7] систематизовано загальну структуру міжнародної системи захисту прав людини та охарактеризовано ключові універсальні й регіональні механізми, тоді як у статті А. Гриба, В. Владишевської та В. Дронова [12] розкрито загальні засади міжнародно-правового захисту прав людини з урахуванням українського контексту. Окремі аспекти міжнародно-правових механізмів захисту, зокрема у сфері приватних прав, досліджує І. Єфремова [4], а спеціальні процедури та інші інструменти Ради ООН з прав людини аналізує С. Асірян [9]. Національний рівень представлено нормами Конституції України та спеціальними законами про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини і Конституційний Суд України, які визначають основи внутрішньодержавного механізму захисту прав людини та його зв'язок із міжнародними стандартами.[10; 11; 16] Разом із тим, у згаданих роботах питання практичної взаємодії універсальних і європейських механізмів та особливостей їх імплементації в правопорядок України розглядаються переважно фрагментарно, що зумовлює необхідність комплексного дослідження цієї проблематики.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість праць про міжнародні системи захисту прав людини, низка важливих аспектів їхньої дії щодо України залишається опрацьованою лише частково. Недостатньо дослідженими є передусім питання системної взаємодії універсальних механізмів ООН та європейського механізму на рівні їх практичного застосування українськими судами й органами публічної влади, а також реальний вплив рішень і рекомендацій міжнародних органів на національний правопорядок. У більшості робіт ці системи розглядаються відокремлено, переважно в описовому ключі, без аналізу їхнього поєднання та можливих колізій або дублювань.



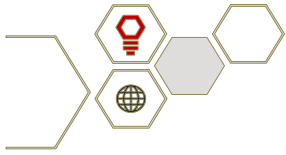
Такі прогалини значною мірою зумовлені тим, що питання імплементації часто зводяться до фіксації факту ратифікації договорів і декларативного пріоритету міжнародного права, тоді як інституційні й процедурні аспекти застосування міжнародних стандартів у внутрішньому правопорядку України лишаються поза фокусом. Водночас саме ці невирішені частини є ключовими для розуміння загальної проблеми, оскільки від того, як суди, органи влади та національні правозахисні інституції інтегрують універсальні та європейські механізми у свою діяльність, залежить реальний рівень гарантування прав і свобод.

У цій статті пропонується зосередити увагу саме на цих недостатньо досліджених аспектах: уточнити, які елементи практики договірних органів ООН і Європейського суду з прав людини залишаються мало використаними в українському судочинстві, які законодавчі та інституційні чинники обмежують їх ефективну імплементацію, а також які напрями удосконалення взаємодії між міжнародними механізмами та національним правопорядком є найбільш перспективними. Опрацювання цих питань покликане забезпечити внесок у подальше поглиблення теорії та практики інтеграції універсальних і європейських систем захисту прав людини в українську правову систему.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Мета статті полягає в комплексному теоретико-правовому аналізі універсальних та європейських систем захисту прав людини та обґрунтуванні особливостей їх імплементації в правопорядок України з метою підвищення ефективності національного механізму гарантування прав і свобод людини. Завданнями дослідження є:

- проаналізувати зміст і структуру міжнародної системи захисту прав людини, виокремивши ключові елементи універсальних та європейських механізмів;
- охарактеризувати нормативні та інституційні засади функціонування універсальних механізмів у системі ООН і європейського



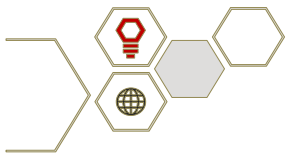
механізму захисту прав людини, сформованого на основі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини;

- дослідити конституційні та законодавчі основи імплементації міжнародних стандартів прав людини в Україні, роль національних інституцій захисту прав людини та виявити основні проблеми практичного застосування рішень і рекомендацій міжнародних органів;

- запропонувати напрями вдосконалення взаємодії універсальних і європейських механізмів із національним правопорядком України, спрямовані на зміцнення реальних гарантій прав і свобод людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний рівень забезпечення прав і свобод людини в конкретній державі зумовлюється не лише ефективністю її національної судової системи, а й ступенем інтегрованості в міжнародну систему захисту прав людини та громадянина. Україна, виступаючи активним суб'єктом міжнародного права, укладає численні міжнародні договори й угоди та здійснює їх ратифікацію, що зумовлює особливу роль міжнародних нормативних договорів у національній правовій системі. У таких умовах принцип імплементації ратифікованих конвенцій та міжнародних договорів у внутрішнє законодавство постає однією з базових передумов належного захисту прав людини.

У теорії міжнародних відносин виділяють кілька підходів до розуміння місця прав людини в міжнародному порядку. Традиційна доктрина пов'язує права людини виключно з внутрішньою компетенцією суверенних держав і розглядає їх як другорядний об'єкт міжнародної взаємодії. Космополітична модель, навпаки, наголошує на вазі індивідів, неурядових організацій та інших недержавних акторів, які разом із глобальним політичним співтовариством чинять тиск на держави з метою забезпечення прав людини. Інтернаціональна модель, що займає проміжне місце, виходить із того, що міжнародна спільнота є насамперед співтовариством держав, але визнає вагому роль неурядових

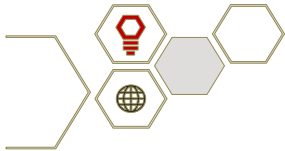


організацій та окремих осіб у визначенні меж і змісту міжнародної правозахисної діяльності.

У науці тривалий час використовувалися різні терміни для опису тієї ж реальності: «міжнародне співробітництво держав у сфері прав людини», «міжнародне регулювання прав людини», «міжнародно-правові засоби забезпечення і захисту основних прав людини», «система ООН у сфері прав людини» тощо. Під «міжнародним захистом прав людини» часто розуміють саме діяльність міжнародної спільноти щодо розроблення загальних рекомендацій у сфері прав і свобод людини, укладення відповідних міжнародних угод та створення спеціальних механізмів контролю за виконанням прийнятих зобов'язань. У цьому контексті міжнародний захист прав людини постає одним із видів загальної правозахисної діяльності нарівні з імплементацією міжнародних угод та міжнародним контролем за додержанням їх положень [1].

Вагомий внесок у концептуалізацію міжнародної системи захисту прав людини зробили В. Денисов та В. Євінтов [2], які визначають її як комплекс норм-принципів, що захищають основи галузі, матеріальних норм, у яких закріплені стандарти прав людини, процесуальних норм, що відповідають на питання «як діяти для захисту прав», а також створених міжнародних правових механізмів, через які міжнародна спільнота реалізує функцію оборони прав людини. Подібні підходи розвиваються і в англomовній доктрині, де використовується поняття «international human rights law» як системи міжнародних норм, процедур та інституцій, покликаних забезпечити повагу до прав людини в усіх країнах світу. У межах цієї системи виділяють універсальну підсистему, ядром якої є Статут ООН [3] та Міжнародний білль прав людини, а також три класичні регіональні системи – європейську, міжамериканську й африканську.

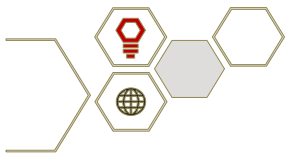
Витоки сучасної міжнародної системи захисту прав людини пов'язані з поступовим включенням стандартів у міжнародні конвенції, декларації та



угоди, які, насамперед, покладали на держави обов'язок перенести встановлений каталог прав у національне законодавство й створити внутрішньодержавні засоби їх захисту. Саме цей етап дозволив розмежувати класичне й сучасне міжнародне право, оскільки права людини стали предметом детальної договірної регламентації та міжнародного контролю. Надалі міжнародна спільнота усвідомила необхідність формування спеціалізованих органів та організацій із власною компетенцією, які в окремих випадках можуть застосовувати санкційні або принаймні владно-координуючі інструменти у відповідь на порушення прав людини.

Центральне місце серед універсальних механізмів посідає система Організації Об'єднаних Націй, яку справедливо характеризують як універсальну платформу міжнародного співробітництва у сфері прав людини. Статут ООН закріплює одну з головних цілей організації як сприяння міжнародній співпраці для вирішення економічних, соціальних, культурних та гуманітарних проблем і розвитку поваги до прав людини й основоположних свобод для всіх без будь-якої дискримінації. У межах ООН було сформовано як органи загальної компетенції (Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, ЕКОСОР), так і спеціалізовані структури з мандатом у сфері прав людини, що забезпечують нормативну діяльність, моніторинг і квазісудові процедури розгляду індивідуальних та колективних звернень [4].

Фундаментальним міжнародним документом універсального характеру є Загальна декларація прав людини 1948 року [5], яка закріплює базовий перелік прав та свобод, включно з правом на життя, особисту недоторканність, свободу думки, совісті й релігії, заборону катувань та дискримінації. Попри формально декларативний характер, цей акт став основою для вироблення численних міжнародних договорів та національних конституційно-правових норм у сфері прав людини. На європейському регіональному рівні йому кореспондує Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

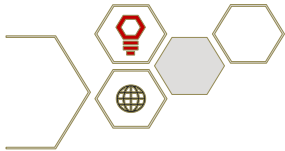


1950 року [6], яка не лише закріплює перелік прав, але і встановлює судовий механізм їх забезпечення через Європейський суд з прав людини.

Європейська конвенція з прав людини гарантує, зокрема, право на життя, свободу й особисту недоторканність, свободу думки, совісті та релігії, а також право на справедливий суд та заборону катувань і нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження. На відміну від значної частини універсальних механізмів, рішення ЄСПЛ мають обов'язковий характер для держав-учасниць і виконуються відповідно до внутрішньодержавних процедур, що для України забезпечено спеціальним законом. Це надає європейському регіональному механізму особливу вагу в контексті імплементації міжнародних стандартів у національне право, адже держави зобов'язані не лише виплачувати справедливую сатисфакцію, а й вживати заходів загального характеру для запобігання подібним порушенням у майбутньому [7].

Важливим елементом універсальної системи є договірні (конвенційні) органи, створені на основі багатосторонніх договорів у галузі прав людини. Створення Комітету з ліквідації расової дискримінації після набрання чинності Міжнародною конвенцією про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 року [8] стало відправною точкою для формування моделі спеціалізованих контрольних органів з прав людини, які складаються з незалежних експертів. Нині подібні комітети здійснюють моніторинг виконання державами-учасницями своїх зобов'язань, розглядають періодичні доповіді, формулюють загальні рекомендації та, за наявності відповідних процедур, розглядають індивідуальні повідомлення про порушення прав, передбачених договорами.

Конвенційні механізми в системі ООН зазвичай поєднують три ключові елементи: міжнародний договір (конвенцію), створений на його основі орган та передбачену договором або факультативним протоколом процедуру розгляду скарг. Для них характерні: виникнення на підставі міжнародного

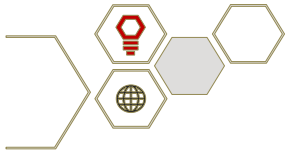


договору; дія на універсальному рівні в рамках ООН; використання квазісудових процедур; рекомендаційний (факультативний) характер ухвалених рішень. Попри відсутність формально примусового механізму, висновки й рекомендації конвенційних органів мають значний політико-правовий вплив і використовуються як орієнтир для вдосконалення національного законодавства й правозастосовної практики.

Паралельно з конвенційними існують екстраконвенційні механізми, які ґрунтуються на рішеннях уповноважених органів ООН, а не на безпосередніх нормах договорів, наприклад спеціальні процедури Ради ООН з прав людини. Вони представлені мандатами спеціальних доповідачів, робочих груп та незалежних експертів, які здійснюють тематичний чи країновий моніторинг, здійснюють візити, готують доповіді й комунікації. Хоча їхні рекомендації також не мають обов'язкової юридичної сили, вони відіграють важливу роль у формуванні «м'якого права» та практики тлумачення міжнародних стандартів, що впливають на національні правові системи, зокрема й України.

Важливим універсальним інструментом є також механізм Універсального періодичного огляду Ради ООН з прав людини, в межах якого розглядається виконання правозахисних зобов'язань усіма державами – членами ООН. Предметом аналізу виступають не лише договірні зобов'язання держав, але й положення Статуту ООН, Загальної декларації прав людини та релевантних норм міжнародного гуманітарного права [9]. Результатом огляду стають рекомендації, які держава може «підтримати» або «взяти до відома», після чого вона зобов'язується звітувати про виконання прийнятих рекомендацій, що стимулює реформування національної правової системи у правозахисному вимірі.

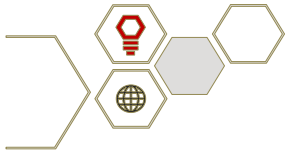
На рівні національних інституцій важливу роль у забезпеченні прав людини відіграє інститут омбудсмана, який в Україні представлений Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини [10]. Омбудсман розглядає звернення громадян, іноземців та осіб без громадянства щодо



порушення їхніх прав органами державної влади та посадовими особами, здійснює незалежний контроль за дотриманням прав людини, може проводити розслідування, ініціювати коригуючі заходи та готувати спеціальні доповіді. Подібні національні інституції, що функціонують у багатьох країнах світу, виступають важливою ланкою між міжнародними стандартами, судовою системою та громадянським суспільством, сприяючи ефективній імплементації універсальних і європейських механізмів у внутрішній правопорядок.

Суди загальної юрисдикції та насамперед Конституційний Суд України [11] виконують ключову функцію забезпечення конституційних прав і свобод у національному правопорядку. Конституційний Суд як єдиний орган конституційної юрисдикції гарантує верховенство Конституції, здійснює офіційне тлумачення її положень та законів України з метою захисту конституційних прав людини і громадянина, а також опосередковано забезпечує узгодження національного законодавства з міжнародними стандартами. У такий спосіб саме судова система, з урахуванням практики ЄСПЛ та позицій органів ООН, забезпечує практичну реалізацію міжнародних зобов'язань України у сфері прав людини.

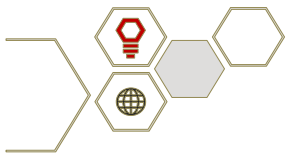
Особливе значення для системи міжнародного кримінального правосуддя має Міжнародний кримінальний суд, створений для розгляду найбільш тяжких злочинів, таких як геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини. Юрисдикція цього суду спрямована на випадки, коли держава не здатна або не бажає належним чином розслідувати й переслідувати відповідні злочини, що доповнює національні механізми відповідальності. Хоча його компетенція має вибіркового характер і залежить від участі держав у відповідних міжнародних договорах, існування такого органу формує додатковий рівень універсального контролю за дотриманням фундаментальних прав людини в екстремальних ситуаціях [12].



Міжнародно-правові засоби захисту прав людини не вичерпують усієї архітектури міжнародної системи, оскільки права людини охороняються також у рамках міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права. До гуманітарного виміру належать, зокрема, Женевські конвенції 1949 року та додаткові протоколи до них [13], а також створена ними Міжнародна комісія з встановлення фактів, що забезпечує розслідування грубих порушень. У сфері міжнародного кримінального права прийнято значну кількість актів, спрямованих на притягнення до відповідальності за геноцид, воєнні злочини та злочини проти людяності, а також створено спеціальні *ad hoc* трибунали щодо колишньої Югославії та Руанди і постійний Міжнародний кримінальний суд, діяльність яких стала важливим інструментом протидії найтяжчим порушенням прав людини.

Міжнародна система захисту прав людини розвивається динамічно, про що свідчить виникнення нових інституцій та механізмів у межах універсальної та регіональних підсистем. Так, відповідно до рішень Всесвітньої конференції з прав людини 1993 року було запроваджено посаду Верховного комісара ООН з прав людини, покликаною координувати діяльність усієї правозахисної системи ООН, вдосконалювати механізми захисту, забезпечувати ефективне застосування міжнародних стандартів та реагувати на найбільш серйозні порушення прав людини. Створення цього інституту засвідчило визнання державами потреби в незалежному на міжнародному рівні суб'єкті, який би представляв моральні інтереси людства у сфері прав людини [14].

Важливим елементом системи є також міжнародно-політичний вимір прав людини. Йдеться про сукупність політичних норм та практик, що визначають місце прав людини в зовнішній політиці держав та діяльності міжнародних організацій, а також про способи, якими держави й інші актори міжнародних відносин ідентифікують та ієрархізують права людини. За спостереженням Дж. Донеллі [15], упродовж останніх десятиліть відбувається зближення прав людини з питаннями міжнародного миру й безпеки, що

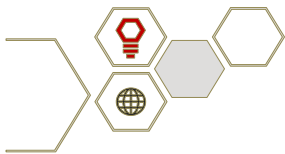


трансформувало риторику ООН у практичну діяльність, поєднавши моніторинг за дотриманням прав, гуманітарні та миротворчі операції. Хоча такі механізми часто критикують як надто загальні й недосконалі, вони демонструють тенденцію до подальшого інституційного зміцнення й спеціалізації.

У цьому контексті важливим є питання відображення міжнародних стандартів і механізмів у національному правопорядку, зокрема України. Конституція України 1996 року закріпила сучасну концепцію прав і свобод людини як цілісної системи, що охоплює всі сфери життєдіяльності. Другий розділ Основного Закону формує узгоджений комплекс прав, свобод і обов'язків, забезпечення яких покладається на державу через органи публічної влади. Захист прав і свобод гарантується Президентом України, Конституційним Судом та Уповноваженим Верховної Ради з прав людини.

Стаття 9 Конституції встановлює пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права та включає міжнародні договори до національної правової системи. Водночас гарантується право звернення до міжнародних органів захисту прав людини після вичерпання національних засобів захисту, що засвідчує відкритість правопорядку України до універсальних і регіональних механізмів у сфері прав людини.

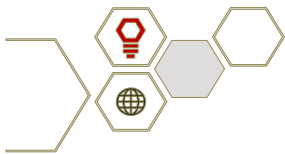
Висновки. У дослідженні показано, що універсальні та європейські системи захисту прав людини утворюють багаторівневу взаємопов'язану структуру, в якій договірні, квазісудові та судові механізми взаємно доповнюють один одного, формуючи цілісний міжнародний простір гарантування прав і свобод. Універсальний рівень, передусім система ООН із її договірними органами, спеціальними процедурами та Універсальним періодичним оглядом, забезпечує вироблення базових стандартів, моніторинг їх дотримання та формування «м'якого права», тоді як європейський механізм, зосереджений навколо Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини, надає цим стандартам



підвищеного ступеня юридичної обов'язковості через розвинений судовий інструментарій індивідуального захисту.

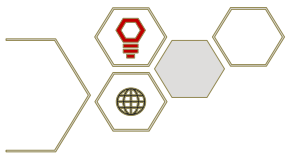
Установлено, що правопорядок України формально інтегрований у ці системи завдяки конституційному визнанню пріоритету міжнародних стандартів, широкій договірній базі та функціонуванню національних інституцій захисту прав людини, однак практична імплементація універсальних та європейських механізмів залишається фрагментарною й нерівномірною. Виявлено проблеми непослідовного застосування практики міжнародних органів у судовій діяльності, недоліки виконання рішень Європейського суду з прав людини та рекомендацій договірних органів ООН, а також недостатню узгодженість національних інституційних механізмів із міжнародними зобов'язаннями України. Це дає підстави стверджувати, що поставлена у статті мета – з'ясувати зміст універсальних та європейських механізмів захисту прав людини та проаналізувати особливості їх імплементації в український правопорядок – загалом досягнута, однак отримані результати одночасно окреслюють коло питань, які потребують подальшого опрацювання.

Обґрунтовано, що підвищення ефективності імплементації міжнародних стандартів у національну правову систему України вимагає посилення ролі судової влади у застосуванні рішень і практики міжнародних органів, удосконалення законодавчого регулювання статусу цих рішень та запровадження процедур їх системного врахування органами публічної влади. Перспективними напрямками подальших досліджень є деталізація методологічних підходів до інтеграції практики міжнародних органів у національне правозастосування, а також розробка інституційних моделей взаємодії між універсальними та європейськими механізмами захисту прав людини й українськими органами публічної влади, що дозволить глибше зрозуміти умови перетворення міжнародних стандартів на реально діючі чинники внутрішнього правопорядку.



Список використаних джерел

1. Антонович М. М. Міжнародна система захисту прав людини : крізь призму України. *Український часопис міжнародного права*. 2004. № 3. С. 80-85.
2. Денисов В., Євінтов В. Міжнародна система захисту прав людини - новий етап розвитку. Права людини в Україні: Щорічник 1994. К.: Укр. Правн. Фундація, 1996. С 16.
3. Статут Організації Об'єднаних Націй. Київ: Департамент громадської інформації ООН; Представництво ООН в Україні, 2008. 96 с.
4. Єфремова І.І. Особливості визначення міжнародно-правового механізму захисту приватних прав. *Економіка, фінанси, право*. 2019. № 7(1). С. 41–44.
5. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. Офіц. переклад. Київ: Вид-во Верховної Ради України, 2008. 32 с.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ, вчинений у м. Римі 4 листопада 1950 р. Ратифікована Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004. (дата звернення: 22.04.2026).
7. Шуміло І.А. Міжнародна система захисту прав людини: навч. посіб. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 168 с.
8. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації: Міжнародний документ, Заява від 21.грудня 1965 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text (дата звернення: 22.04.2026).
9. Асірян С. Р. Спеціальні процедури та інші механізми Ради ООН із прав людини. *Право і суспільство*. 2018. № 6. С. 229-234.



10. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 27 грудня 1997 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 20. ст. 99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 22.04.2026).

11. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. ст. 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#T> (дата звернення: 22.04.2026).

12. Гриб А.М., Владишевська В.В., Дронов В.Ю. Загальні засади міжнародно-правового захисту прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. С. 405-411. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.73>

13. Женевські конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р. та Додаткові протоколи I, II, III до них. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 1. Ст. 5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text (дата звернення: 22.04.2026).

14. Всесвітня конференція з прав людини. Віденська декларація та Програма дій, прийняті резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 48/121 від 20 грудня 1993 р. URL: <https://www.ohchr.org> (дата звернення: 22.04.2026).

15. Донеллі Дж. Права людини у міжнародній політиці. Львів: Кальварія, 2004. 280 с.

16. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. (дата звернення: 20.04.2026).